

Mgr Sebastian Kochaniec
Uniwersytet w Białymstoku
Wydział Filologiczny

STRESZCZENIE ROZPRAWY DOKTORSKIEJ

Temat: „Estetyka życia codziennego”. Biografia, myśl estetyczna i sztuka pisarska Stanisława Machniewicza

Słowa kluczowe: estetyzacja, Lwów, modernizm, krytyka artystyczna, funkcjonalizm

Podjęta w pracy problematyka koncentruje się wokół osoby lwowskiego pedagoga, publicysty i estetyka – Stanisława Machniewicza, autora wydanej w 1934 roku książki *Estetyka życia codziennego*.

Stanisław Machniewicz, urodzony w Zakliczynie nad Dunajcem, syn Kazimierza Machniewicza i Marii Droszcz, to postać nietuzinkowa i aktywnie udzielająca się w życiu kulturalnym międzywojennego Lwowa. W latach 1900–1905 kształcił się we lwowskim Gimnazjum im. Franciszka Józefa. Po ukończeniu szkoły gimnazjalnej studiował filozofię, polonistykę i historię sztuki na Uniwersytecie Lwowskim oraz w innych ośrodkach edukacyjnych w Europie: Fryburgu, Genewie oraz Paryżu. Poliglota i podróżnik. Znał kilka języków obcych: grekę i łacinę, biegle władał włoskim, niemieckim i francuskim. Dobrze znał Italię, Hiszpanię, Anglię, Francję i Niemcy. Od 1911 roku pracował jako nauczyciel gimnazjalny w Żółkwi, a następnie we Lwowie. Był także wykładowcą w Państwowym Instytucie Przemysłowym we Lwowie oraz Szkole Głównej Gospodarstwa w Snopkowie. Swoje zaangażowanie w problematykę estetyki oraz filozofii przejawiał jako krytyk literacki i artystyczny, eseista, autor przekładów, rozpraw naukowych i szkiców popularnych. Swoje główne dzieło, *Estetykę życia codziennego*, wydał w roku 1934. Po wybuchu wojny we wrześniu 1939 roku wraz z całą swoją rodziną – małżonką Jadwigą Sobel oraz synami Andrzejem i Jackiem – prowadził działalność konspiracyjną. Aresztowany przez gestapo w 1942 roku, został osadzony w więzieniu we Lwowie, a następnie, w roku 1943, przewieziony do obozu koncentracyjnego w Oświęcimiu, w którym zmarł. Pozostawił po sobie liczne pisma, rozproszone w czasopiśmie epoki, oraz dzieło

swojego życia stanowiące *summę* jego myśli estetycznej, wspomnianą *Estetykę życia codziennego*.

W dziele tym Machniewicz prezentuje stanowisko, w którym twórczość artystyczną rozumie się jako otaczającą człowieka – w rzeczach małych, jak i wielkich – atmosferę¹. Składa się na nią sposób czucia, myślenia i rozumienia rzeczywistości (na tle której sztuka powstaje). Te intelektualno-emocjonalne pierwiastki, znajdując swoje ujście w artystycznie opracowanej materii, tworzą elementy kultury zapisane w formie sztuki. Syntetycznym uzewnętrznieniem takiej kreatywnej relacji jest dzieło sztuki pojmowane jako artystyczna forma widzialności. Stanowisko to wprowadza unifikacyjny system deskrypcji wszelkiej twórczej aktywności. Pozwala postrzegać otaczającą człowieka realność jako ikonosferę, którą tworzą zarówno tak zwane sztuki wysokie, jak i użytkowe. Sztuką są bowiem wyeksponowane w muzeach i galeriach przedmioty, ale także codzienność w swoim wymiarze materialnym.

Tak przedstawiający się system percepcji sztuki nie powstał w ośrodku akademickim, lecz jest dziełem człowieka, który umiał patrzeć i widzieć to, co – jak sam pisał – widzieć należało: piękno współczesności we wszystkich jej przejawach. Od najdrobniejszych przedmiotów codziennego użytku, przez dzieła sztuki malarskiej, rzeźbiarskiej i architektonicznej po piękno ulicy wielkiego miasta, wyrażającego typ dynamicznego człowieka współczesnego. Patrzył więc, widział i opisywał wszelkie oznaki rozkwitającego w pierwszych dekadach XX wieku piękna współczesności.

Zawarta w dysertacji analiza śladów recepcji myśli estetycznej Stanisława Machniewicza wskazuje, że zarówno dzieło, jak i postać autora zostały zapomniane przez dyskurs polskiej humanistyki; zarówno teoretyków i historyków sztuki, estetyki, jak i literaturoznawców. Od momentu wydania *opus magnum* myśli estetycznej Machniewicza w 1934 roku oraz tragicznej śmierci w obozie koncentracyjnym w roku 1943, do dnia dzisiejszego nie ukazała się publikacja podejmująca rzetelną refleksję nad dziełem i życiem twórcy idei umiejętnego widzenia piękna w jego codziennym wymiarze. Istnieją więc powody, aby Machniewicza i jego *Estetykę życia codziennego* przypomnieć i przywrócić im należyte miejsce w dyskursie polskiej historii estetyki, literatury, jak i krytyki sztuki.

Wobec tego autor niniejszej dysertacji skupia się po, pierwsze, na próbie odtworzenia biografii autora *Estetyki życia codziennego*, która do tej pory była zupełnie nieznana. Jedyna notatka biograficzna, zredagowana przez samego Machniewicza, została zamieszczona we

---

¹ S. Machniewicz, *Estetyka sztuka i handel*, [w:] tegoż, *Estetyka życia codziennego*, Lwów 1934, s. 308.

Współczesnej kulturze polskiej: nauka, literatura, sztuka. Życiorysy uczonych, literatów i artystów z wyszczególnieniem ich prac (1932) i sprowadza się do lapidarnych informacji o dacie i miejscu urodzenia, wybranych publikacjach oraz zainteresowaniach. Niewiele więcej miejsca poświęcił Machniewiczowi w kontekście rekonstrukcji jego biografii Sław Krzemień-Ojak w wydanym w 2012 roku *Wyborze pism estetycznych* Machniewicza. Opracowane tam *Elementy biograficzne* podporządkowane zostały przede wszystkim genezie jego głównego dzieła. Odtworzenie biografii Machniewicza stanowi więc w pracy cel nadrzędny.

Drugim istotnym elementem jest analiza myśli estetycznej autora *Estetyki życia codziennego* na tle dominujących w latach 1890–1934 tendencji; usytuowanie jego twórczości w dyskursie historyczno-literackim, wyszczególnienie charakterystycznych dla jego pisarstwa elementów poetyki tekstu. W tym kontekście badania zostały przeprowadzone od strony estetycznej i literaturoznawczej. Interdyscyplinarne ujęcie tematu podyktowane jest tym, iż autorowi rozprawy zależało na ukazaniu osoby Stanisława Machniewicza zarówno jako estetyka, twórcy swoistego systemu postrzegania rzeczywistości pod kątem estetycznym, jak i pisarza, o trudnym do jednoznacznego określenia stylu wypowiedzi literackiej. Fundament interpretacyjny stanowi tu wydana w 1934 roku *Estetyka życia codziennego*. W swoich rozważaniach autor odnosi się także do tekstów sprzed 1934 roku. Z tym jednak zastrzeżeniem, iż bezpośrednio związane one będą z treścią *opus magnum* lwowianina i poruszonymi w nim zagadnieniami. Wobec powyższego, podstawa tekstowa dysertacji sprowadza się przede wszystkim do dzieła życia Stanisława Machniewicza oraz wybranej publicystyki z lat poprzedzających wydanie *Estetyki życia codziennego*. Pod uwagę brane są także artykuły, które poruszają przedstawioną w dziele Machniewicza problematykę, a także podejmują próbę jej scharakteryzowania i usystematyzowania. Tym samym pełnią one rolę kontekstową.

Zaprezentowane powyżej nadrzędne elementy rozważań mają zatem charakter interdyscyplinarny, a także, angażując narzędzia analityczne, stanowią zarazem próbę syntezy. Stanowisko takie wynika z przedmiotu badań, na który składają się: życie, sztuka pisarska i myśl estetyczna autora *Estetyki życia codziennego*. Dominować będzie w niniejszej pracy refleksja z pogranicza literaturoznawstwa, historii sztuki i historii estetyki, co nadaje prowadzonym analizom charakter komparatystyczny. Dobór metodologii zdeterminowany jest wieloaspektowością ujęcia przedmiotu badań. Odwołania do metodologii badawczej obejmują tu hermeneutykę oraz strukturalizm, zastosowane w połączeniu z antropologią filozoficzną, teorią i historią sztuki oraz estetyki. Refleksje na temat życia i twórczości Stanisława Machniewicza zostały w

pracy ukazane w czterech rozdziałach – nie licząc wstępu i zakończenia oraz innych komponentów pracy – zatytułowanych kolejno: *Stanisław Machniewicz i jego dzieło*, *Stanisław Machniewicz w środowisku estetycznym*, *Podstawy estetyki*, *Ślady recepcji*.

Niniejsza praca stanowić ma w zamierzeniu autora krok w kierunku dalszych badań nad twórczością Machniewicza rozproszoną w pismach epoki. Zadaniem jej jest ukazanie postaci i myśli estetycznej lwowskiego publicysty jako zagadnień ważnych, a dotychczas niedocenianych w historii polskiej krytyki artystycznej okresu modernistycznego. Refleksja nad jego osobą i twórczością stanowić może wobec tego uzupełnienie mającego wciąż wiele niedopowiedzianych miejsc pejzażu twórczości literackiej pierwszych dekad nowego stulecia, opisywanego pod szeroko rozumianym hasłem twórczości modernistycznej.

Sebastian
Koclaniec